

Židovské hřbitovy

v Radnicích, Terešově a Hřešihlavech

Petra Vladařová

Židovské hřbitovy v Radnicích, Terešově a Hřešihlavech

Vydal: © 2022 Městský úřad v Radnicích, nám. Kašpara Šternberka 363, 338 28 Radnice
© Petra Vladařová, 2022

Jazyková korektura: René Keller

Grafická úprava a sazba: Daniel Boček

Návrh obálky: Tomáš Jursík

Foto použité na obálce: náhrobek Elijahua Ašera Anšla (1706) a skupina náhrobků v Terešově a skupina náhrobků v Radnicích, Jan Balcar, 2020

Tisk: MK.tisk – Miroslav Kratochvíl, Ke Skomelnu 398, 338 28 Radnice

První vydání: 2022

ISBN: 978-80-11-01449-0

יש אחרית ותקוה לשוכן פה
השמש אם בצהרים לו שקעה
וחשכת ליל פרשה כנפיה ...

עין אלהים עליו להציל
נפשו ממות ולהחיותה
כתחית המתים

*Jest budoucnost a naděje pro toho, kdo zde leží,
ačkoliv jeho slunce zhaslo o polednách
a temnota noci rozprostřela svá křídla...*

*Hospodinův zrak na něm spočinul, aby vysvobodil
jeho duši ze smrti, a aby byla oživena
až nastane doba...*

(Hřešihlavy, náhrobek Philipa Ehrlicha, 1873)

PODĚKOVÁNÍ

Sluší se poděkovat všem, kteří mi byli v průběhu studia oporou, poskytovali cenné rady a pomáhali s překladem, jmenovitě Jiřímu Hostákovi, Vlastimile Hamáčkové, Danielu Polakovičovi, Ivě Steinové, Mojmíru Malému, Václavu F. Chvátalovi, Bedřichu Noskovi, Lucii B. Petrusové, Jiřině Šedinové, Lukáši Svobodovi, Daliboru Víkovi a Janu Balcarovi za působivé „náladové“ fotografie.

Děkuji Janu Vladařovi, který zajistil mnoho činností potřebných pro tak velký výzkum (od čištění náhrobků, přes novou plánovou dokumentaci, fotodokumentaci a hodiny konzultací nad textem), bez jeho úsilí by výzkum nikdy nebyl tak komplexní.

V neposlední řadě patří velké poděkování Jaroslavu Achabu Haidlerovi za trpělivou pomoc při luštění náhrobních textů, a zejména za pomoc při překládání epitafů, bez něho by uvedené epitafy nezněly tak poeticky.

Děkuji Renému Kellerovi za nápad publikovat průvodce po židovských hřbitovech Radnicka a zvláštní poděkování za podpoření vydání knihy zaslouží starosta města Radnice Jan Altman.

Obsah

1.	ÚVOD	9
2.	RADNICE	15
2.1.	Historie židovského osídlení	15
2.2.	Židovská náboženská obec v Radnicích	17
2.3.	Židovský hřbitov	20
2.3.1.	Epigrafický rozbor	21
2.3.2.	Výzdoba a symbolika, kameníci	22
2.3.3.	Spolek Chevra kadiša	24
2.4.	Rodina Treulich	25
2.5.	Rodina Popper	27
3.	TEREŠOV	33
3.1.	Historie židovského osídlení	33
3.2.	Sídelní okrsek a synagoga	34
3.3.	Židovská náboženská obec v Terešově a Prašném Újezdě	35
3.4.	Židovský hřbitov	39
3.4.1.	Historie hřbitova a spolek Chevra kadiša	39
3.4.2.	Chevrat našim	41
3.4.3.	Epigrafický rozbor	42
3.4.4.	Výzdoba a symbolika, kameníci	47
4.	HŘEŠIHLAVY	53
4.1.	Historie židovského osídlení	53
4.2.	Židovská náboženská obec v Hřešihlavech	54
4.3.	Židovský hřbitov	57
4.3.1.	Výzdoba a symbolika, kameníci	59
4.3.2.	Spolek Chevra kadiša	61
4.4.	„Ehrliška“	62

5.	ZÁVĚR	65
6.	PŘÍLOHY	68
6.1.	Radnice – seznam náhrobků	68
6.2.	Terešov – seznam náhrobků	86
6.3.	Hřešihlavy – seznam náhrobků	108
6.4.	Jmenný rejstřík	114
6.5.	Soupis použitých fotografií	117
6.6.	Prameny a literatura	119
6.7.	Heslář	123

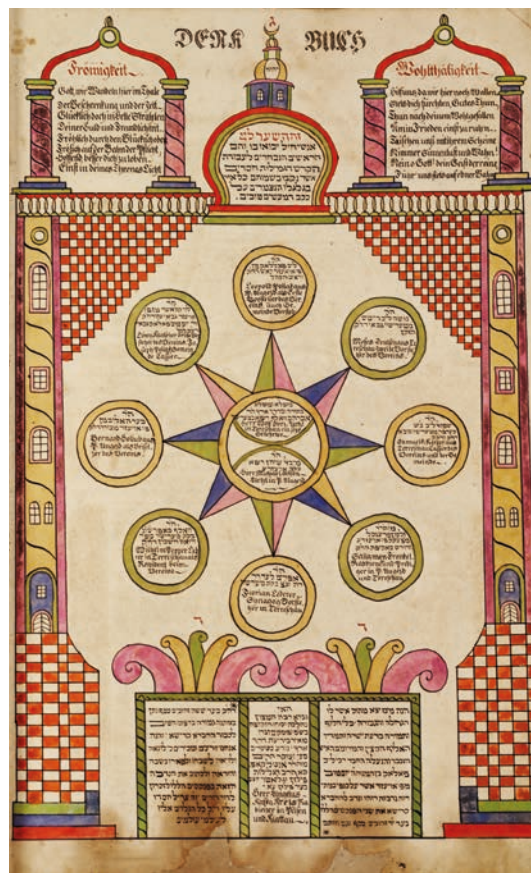
3. TEREŠOV

Obec Terešov (německy Tereschau) se nachází 24 km severovýchodně od Rokycan a 9 km severovýchodně od Radnic na okraji lesního masivu Křivoklátska. Obec leží v mírné pánvi na soutoku dvou potoků, které severně pod obcí vytvářejí Terešovský potok.

3.1. Historie židovského osídlení

Nejstarší zmínky o Židech na Rokycansku se týkají právě příchodu židovských obyvatel do Terešova. Unikátní, iluminovaná *Gruntovní kniha Chevry kadiša v Prašném Újezdě a Terešově*, pravidelně vedená od roku 1798 až do roku 1933, v úvodu zmiňuje příchod prvních Židů, zřejmě opsaný ze starší, nedochované knihy spolku v Terešově datované zápisem k roku 1623.⁶³ (obr. 16) „Zdejší hřbitov vzniknul před sto lety, když těžký mor decimoval pražské židovské město. Následkem toho mnoho lidí z Prahy odešlo, ti ale neměli zajištěné žádné ubytování, a protože se vědělo, že jsou z Prahy, museli se tedy ubytovat v dostatečné vzdálenosti nebo v lesích. Také sem přicházeli takoví lidé, ale byli ze strany vrchnostenského úřadu vykázáni ven z vesnice. Kde je nyní hřbitov, tam byl tehdy hustý les, a oproti zákazu tam chodili tito lidé [z Prahy]. Každý den tam později narazil vrchnostenský správce lesa na zemřelé Izraelce, a tak aby bylo zabráněno c.k. krajskou komisí šíření moru, byli na tom samém místě pohřbeni. Poté bylo tehdejší vrchností umožněno toto vzdálené místo jako izraelský hřbitov za poplatek užívat. Poplatek za jednotlivý pohřeb činil 45 zlatých, které jako renta musela být vyplacena. Toto místo muselo být ohrazeno a všichni z okolí zde měli být pohřbíváni...“⁶⁴

V letech 1520–1521, kam klade uvedená legenda příchod Židů do Terešova, skutečně v Praze zuřila jedna z nejtěžších morových epidemií. Neexistuje ale žádný jiný historický pramen, který by tento příběh potvrzoval. Nejistá je i datace nejstarších knih spolku *Chevra kadiša* v Terešově do roku 1623. Ale již v roce 1624 se u pražského apelačního soudu objevuje „spor terešovských židů“.⁶⁵ Podle další nepodložené zprávy měli již v roce 1680 Židé v Terešově a v okolních obcích (Prašném Újezdě a Hřešihlavech) menší modlitebny.⁶⁶

16. Gruntovní kniha Chevry kadiša v Prašném Újezdě a Terešově (AŽMP)

V Tereziánském katastru, tj. aktualizovaném soupisu půdy se objevují také soupisy židovských obyvatel. V Terešově bylo kolem roku 1715 přibližně dvanáct rodin.⁶⁷ Za vlády Karla VI. byla ustanovena komise s úkolem připravit návrh na redukci počtu židovských obyvatel. Komise zajistila sčítání Židů, které proběhlo v roce 1724.⁶⁸ Na výsledky sčítání navazovalo vydání familiantského zákona a translokačního reskriptu. K roku 1724 je proto dochován první ucelený soupis židovských obyvatel v Českých zemích. Ten však sice obsahuje složku Terešov, ovšem z neznámých důvodů zde žádní Židé zmiňováni nejsou. Až při následujícím sčítání roku 1733 byly v Terešově vedeny čtyři mužské osoby, resp. židovské rodiny. Další sčítání v roce 1783, provedené českým guberniem prostřednictvím krajských úřadů a vrchnostenských úředníků za vlády Josefa II., uvádí na statku Terešov 25 rodin, z toho přímo ve vsi Terešov 21 rodin a v sousední osadě Lhotka 4 rodiny. V roce 1786 bylo v Terešově zapsáno 18 rodin příslušných pod statek Terešov, který zahrnoval 3 rodiny v osadě Lhotka a jednoho bezdětného obchodníka žijícího v Radnicích.⁶⁹ Nejobsáhlejší soupis židovský familiantů pochází z roku 1793, který uvádí jejich nedávno přijatá německá příjmení⁷⁰, jména manželék a dětí, stav mužských potomků, vdovy a osoby svobodné, sloužící, majetky a živnosti. Na panství Terešov bylo evidováno 22 rodin, z toho v Terešově 20 rodin a 2 rodiny ve Lhotce.⁷¹ Poslední dva centrální soupisy, které provedla státní účtárna za účelem daňových výběrů a které již po obsahové stránce nepřinášejí tolik informací, vznikly v letech 1799 a 1811. V roce 1799 je na statku Terešov uvedeno 17 rodin (ve vsi Terešov 11) a v roce 1811 na statek Terešov příslušelo 23 rodin (ve vsi Terešov 15).

Druhá polovina 19. století znamenala populační vrchol, v Terešově v roce 1849 žilo již 32 rodin a v Prašném Újezdě 40 rodin, čítajících dohromady přibližně 400 lidí. V obou obcích byly fungující synagogy.⁷² Tzv. „židovské reformy“ v roce 1848 (1849) přinesly svobodu pohybu, zrušení palčivého familiantského zákona, který omezoval počet židovských obyvatel, zrušení ghett a „toleranční daně“. V roce 1867 následovalo přijetí souboru ústavních zákonů, jímž bylo Židům přiznáno státní občanství a rovnost před zákonem. Obě významné reformy společně způsobily stěhování židovských rodin z malých vesnic do měst, kde obecně existovala větší možnost najít uplatnění, práci a obživu.⁷³ Proto bylo v roce 1880 v Terešově evidováno už jen 70 Židů a roku 1900 pouze 30 židovských obyvatel.⁷⁴

3.2. *Sídelní okrsek a synagoga*

Dle sčítání židovských obyvatel z roku 1786 měla každá z osmnácti rodin „vlastní chalupu“, charakter zástavby však poprvé zaznamenala až mapa stabilního katastru k roku 1839. Lichoběžníkový půdorys návsi vymezoval na západě areál dvora a na východě deset pravidelných, štítově orientovaných selských usedlostí. Židovský sídelní okrsek v 18. století tvořil shluk sedmi drobných domků soustředěných kolem synagogy, který byl vložený před jižní návesní frontu. Podél cesty, vycházející z jihozápadního cípu návsi směrem na osadu Biskoupky, pokračovala navazující skupina dřevěných domků.

Synagoga je poprvé doložena k roku 1786, nejprve však byla provozována bez povolení vrchnosti.⁷⁵ K roku 1793 existence synagogy výslovně zmíněna není, ale dům č.p. X je veden v majetku židovské obce a nájemníkem je zde učitel Abraham Deutsch společně s vinopalníkem Habakukem Wallnerem. Někdy před rokem 1837 byla ve středu návsi vystavěna nová, zděná synagoga. Jednalo se o patrový objekt vystupující nad úroveň návsi na kamenném tarasu. Vnitřek budovy tvořil sál se vstupem od západu, v protilehlé stěně byl klasicistní, baldachýnem klenutý